

RUMANTSCH

FACTS & FIGURES

Rumantsch grischun – lingua da scrittira unificada

«Tgi che fa punts, frunta sin precipizis. Quels sa sentan surpassads» Hans Kasper

La mancanza d'ina lingua da scrittira rumantscha cuminaivla è sa fatga valair a partir dal mument ch'il rumantsch ha cumenzà a gudagnar impurtanza sur ils stretgs confins regionals ora. Tranter il 1800 ed il 1960 èn uschia vegnidas fatgas trais emprovas per crear ina lingua da scrittira rumantscha surregiunala (vesair Darms 1989, Decurtins 1993). Tuttas trais emprovas han dentant, per divers motivs, fatg naufragi.

Il regress alarmant dal rumantsch, confermà da las dumbraziuns dal pievel dals onns 1970/80 (vesair Furer 1981), ha intimà la Lia Rumantscha d'elavurar in concept complessiv per il mantegniment e la promoziun da la lingua rumantscha. Ina part indispensabla da quest concept era la creaziun d'ina lingua da standard. Il 1982 ha Heinrich Schmid, professor per romanistica a l'Universitad da Turitg, preschentà sias «Richtlinien für die Gestaltung einer gesamtbündnerromanischen Schriftsprache Rumantsch Grischun», elavuradas per incumbensa da la Lia Rumantscha. I sa tracta d'ina collecziun da reglas e recumandaziuns per la fonologia, morfologia, sintaxa e lexicologia dal rumantsch grischun. A basa da questas directivas ed en il rom d'in project scientific dal Fond nazional svizzer ha elavurà il servetsch lingüistic da la LR il 1985 in pledari ed ina grammatica elementara dal rumantsch grischun (reediziun 1989 tar Langenscheidt). Il 1993 è cumparida l'entira banca da datas linguisticas da la LR sut il num «Pledari grond» (PG) en furma da cudesch ed il 1994 per l'emprima giada en furma electronica (dBase) per l'adiever extern. Dapi il 2001 exista il PG sin CD-Rom (File Maker) cun ina glista da verbs integrada (incl. program da tschertgar). El cuntegna oz var 200'000 chavazzins e vegn cumpletà cuntinuadamain (up-dates). In desiderat per ils proxims onns è in program da correctura per il rg.

Structura linguistica

Il rumantsch grischun (rg) è in'uschenumnada «lingua da standard» u «lingua da cumpromiss». El sa basa principalmain sin il sursilvan, il vallader ed il surmiran. Il rg è construi tenor il princip da maioritad, qvd. ins ha prendì sche pussaivel la furma scritta cuminaivla a la maioritad dals trais idioms numnads. Quest princip da basa vala tant per la part fonetica e grammaticala sco per la construcziun da

Sursilvan	Surmiran	Vallader	RG	Princip	RG – idioms
pasch	pasch	pasch	pasch	3:0	1 per 5 e 5 per 1 <i>Matteo De Pedrini, Schlarigna</i>
viadi	viadi	viadi	viadi	3:0	
alv	alv	alb	alv	2:1	
notg	notg	not	notg	2:1	
sempel	simpel	simpel	simpel	2:1	
siat	set	set	set	2:1	
ura	oura	ura	ura	2:1	
fil	feil	fil	fil	2:1	
cudisch	codesch	cudesch	cudesch	2:1	
gie	ea	schi	gea	*	
jeu	ia	eu	jau	*	
aur	or	or (aur)	aur	*	

Il princip da maioritad nun ha pudì vegnir applitgà dapertut. En blers cas (*) han ins resguardà ils auters dus idioms (sursilvan: p.ex. gea, per lad. «schi», surs. «gie», surm. «ea»; puter: p.ex. maun) e perfin variantas regionalas u localas (p.ex. jauer/Val Müstair: jau, per vall. «eu», put. «eau», surm. «ia», suts. «jou», surs. «jeu»).

la frasa e per il vocabulari. L'autur dal rg ha tegnì quint surtut er da la trasparenza, da la simplifìcaziun e da la chapientscha generala dal rg. La substanza linguistica dal rg consista per 99,99% dals idioms e dals dialects.

Diever dal rumantsch grischun

Las singulas organisaziuns, instituziuns, autoritads e persunas privatas decidan sezzas, sch'ellas vulan duvrar il rg enstagl in dals idioms. Las singulas gruppas d'interess fan sco suonda diever da la lingua unifitgada:

Confederaziun

La Confederaziun d'ovra il rg dapi il 1986 per «texts d'ina impurtanza particulara per il territori rumantsch». Sin basa da la decisiun dal chantun Grischun dals 2-7-1996 d'ovra ella dapi alura definitivamain il rg sco lingua uffiziala per la communicaziun uffiziala cun instituziuns e persunas rumantschas.

Lia Rumantscha ed uniuns affiliadas

La Lia Rumantscha d'ovra il rg dapi il 1986 (decisiun RD) resp. dapi il 1994 (art. 43 dals statuts revidids) per la communicaziun en scrit surregionala. Sias uniuns affiliadas suondan dapi in temp per gronda part questa pratica.

Chantun Grischun

Il chantun Grischun d'ovra il rg dapi il 1997 (decisiun da la Regenza dals 2-7-1996) per communicaziuns en il feagl uffizial, communicaziuns da pressa, formulars, decisiuns, e.u.v. Ils 10-6-2001 ha approvà il pievel grischun la revisiun da l'art. 23 da la Lescha davart il diever dals dretgs politics. Cun quai vegnan ils dus idioms sursilvan e ladin remplazzads explicitamain tras il rg. Dapi alura vala il rg sco lingua rumantscha uffiziala dal Chantun e vegn era duvrà per ils documents da votaziun chantunals e per il Cudesch da dretg grischun.

Regiuns, vischnancas e persunas privatas

Las autoritads politics e clericalas, las uniuns culturalas e las persunas privatas en las vischnancas da lingua rumantscha pon decider sezzas, sch'ellas vulan duvrar il rg resp. l'idiom da scrittira oriund per lur agens fatgs sco er per la communicaziun en scrit surregionala. En la pratica vegnan duvrads anc adina ils idioms. Il rg vegn duvrà là, nua ch'ins fa uschiglio mo diever dal tudestg.

Meds da massa

Ils meds da massa stampads, surtut la gasetta rumantscha dal di («La Quotidiana») e la revista da giuventetgna «Punts», dovran savens il rg per contribuziuns che sa drizzan a l'entira Rumantschia.

«Pledari grond»: La Lia rumantscha sa sfadia da crear e derasar plets novs e da chattar qua tras il contact cun il mund modern

Il Radio e la Televisiun Rumantscha fan adiever dal rg per publicaziuns uffizialas en scrit ed adina dapl er per differentas contribuziuns a bucca. Ils dus radios locals Radio Grischia e Radio Engiadina dovran be sporadicamain il rg.

Scola

En fatgs da scola decidan il Chantun e las vischnancas en atgna cumpetenzza.

Scolas primaras: il chantun Grischun pussibiliteschan dapi il 1997/99 a las vischnancas da lingua tudestga ed a vischnancas da lingua rumantscha, ch'èn sa decididas per l'instrucziun en tudestg, d'instruir en la scola primara il rg sco segunda lingua.

Gimnasis: tenor art.3 da l'Ordinaziun davart ils gimnasis en il chantun Grischun (OGim) dal 1-8-1996 è la segunda lingua nazionala per regla ina lingua chantunala. Sco lingua da scrittira rumantscha vegn duvrà il rg.

Retschertgas davart il tema «rumantsch grischun en scola» dividan la magistraglia rumantscha: entant che las magistras ed ils magisters da l'Engiadin'Ota refusan in'introducziun integrala dal rg en scola, vuless la gronda part da lur collegas dal Grischun central introducir il rg sco lingua da leger e da scriver en scola. Er en Surselva è la magistraglia rumantscha s'exprimida en favur d'ina introducziun dal rg en scola (tenor ina retschertga da la «Conferenza generala rumantscha dalla Surselva», vesair «La Quotidiana» dals 28-5-2004). 21% sustegnan in'unificaziun dal rumantsch tras il rg, 23% approveschan in'introducziun da la lingua unifitgada parallel a l'instrucziun en l'idiom, 47% sustegnan in'intermediaziun d'enconuschientschas passivas dal rg e mo 7,8% refusan il rg sco lingua da scola. Ina gronda part è da l'avis ch'ina identitad rumantscha surregiunala saja necessaria.

(Foto: Keystone.)

Maturitad bilingua: il december 1996 ha la Regenza grischuna decidi da metter a disposiziun material d'instrucziun per la maturitad bilingua en rg (dapi il 1999/2000 cun enconuschientschas passivas ed activas en rg). Il medem onn ha la Regenza incumbensà il Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient d'elavurar propostas per l'introducziun dal rg sin ils differents stgalims da scola (concept Haltiner).

Classas bilinguas a Cuira: la Scola da la citad da Cuira porscha dapi il 2000/01 classas bilinguas rumantsch-tudestg (1) e tudestg-talian (2). Sco lingua d'instrucziun en la classa rumantsch-tudestga vegn duvrà il rg.

Baselgias

En las regions da lingua rumantscha vegnan las pregias e messas celebradas en tudestg u en l'idiom respectiv.

Derasaziun ed acceptanza

Il concept linguistic dal rg è sa cumprovà en la pratica. Las incumbensas da translaziun davart d'interpresas publicas e privatas occupan in servetsch spezial da la Lia Rumantscha. Inserats, instrucziuns d'adiever, prospects, formulars, inscripziuns sin tavlas, descripziuns da products e texts da reclama fan part da la lavur da mintgadi da las translaturas engaschadas en la LR. Ma er publicaziuns pli grondas sco las «Funtaunas» (1987–93) da G. Deplazes (istorgia da la litteratura rumantscha en quatter toms), l'«Ars Helvetica» (1991, ovra cumplexsiva davart l'art e culturala visuala en Svizra en 12 toms), il «Lexicon istoric retic» (ediziun speziala en 2 toms dal «Historisches Lexikon der Schweiz», planisada per il 2008: www.hls.ch), accessibla er a persunas tschorvas u impedidas da la vesida ed en l'internet (www.e-lir.ch; l'aspect spezial da quest project: la tecnologia revoluzionara per l'«e-LIR» na deriva betg d'in manaschi «extern», mabain d'ina firma d'internet rumantscha, numnadain da l'IC Surselva a Glion), l'«Istorgia Grischuna» (2003) dad A. Collenberg/M. Gross (emprima istorgia cumplexsiva dal Grischun en lingua rumantscha e cun resguard spezial dal rumantsch), l'«Educaziun fisica» (med per l'instrucziun da sport en 5 toms), in cudesch d'utschels ed in cudesch da flurs, il «Handwörterbuch des Rätoromanischen» (1994, idioms e rg) sco er gieus da lingua, comics, cudeschs per uffants e giuvenils, cudeschs da maletgs, videos, brochuras, documents da votaziuns, e.u.v. dattan perditga dal grond svilup dal rg.

Dapi il 1983 porschan la Lia Rumantscha, il Radio e Televisiun Rumantscha, las universitads da Turitg, Friburg e Genevra sco er outras instituziuns ed organisaziuns curs da rg. Per quests curs stat oz a disposiziun in vast material d'instrucziun (er per ina scolaziun autodidacta). En vista ad in'introducziun dal rg en scola vegn er il chantun Grischun ad offrir ils proxims onns curs da rg a la magistraglia rumantscha. Il rg ha sviluppà en il fratemp ina ferma autodinamica e conquistà er ils champs da la litteratura, da la musica e dal teater. Diversas auturas ed auturs integreschan la lingua unifitgada en lur obras e publitgeschan er cudeschs en rg. Er ils «Dis da litteratura» a Domat integreschan consequentamain e tematiseschan adina puspè il rg (p.ex. il 1990: «rg sco lingua litterara»), ed er l'organ da l'Uniu per la Litteratura Rumantscha, la «Litteratura», conceda in grond spazi al rg. Sin il champ da la musica sa reuneschan adina puspè artistas ed artists da tut las valladas rumantschas per realisar projects en rg. Menziun speziala meritan il project musical rumantsch per l'Expo 2002, preschentà sut il titel «Prisas-Reprisas-Surprisas, the famous rumantsch all star cover revue», ed il portatun «Lain fabular» cun songs dals Beatles en rg, planisà per la fin dal 2004. Era duas operas («Il cerchel magic»/1986, «Tredeschin»/2004)

e dus tocs da teater («La mort stancla»/1995, «A. è in'otra»/2002) èn vegnids represchentads en rg. Dapi insaquants onns dovran er ils meds da massa stampadas ed electronicas pli frequentamain il rg. La gasetta rumantscha dal di («La Quotidiana») dovra il rg parzialmain sin l'emprima e consequentmain a sin la davosa pagina sco era a l'intern per las infurmaziuns surregiunalas. Er la revista da giuvenils «Punts» fa savens adiever dal rg. Las medias electronicas dovran medemamain il rg, surtut per lur publicaziuns e parzialmain per emissiuns prelegidas da caracter surregiunal (www.rtr.ch). In pau pli difficil èsi da persvader la populaziun en las valladas rumantschas da l'util d'ina lingua unifitgada surregiunala. Er sche l'acceptanza per il rg para da crescer, existan tuttina anc resalvas e temas envers il rg. Las dicussiuns e cuntraversas animadas han culminà il 1991 en ina petiziun al Cussegl federal cunter l'adiever dal rg en publicaziuns uffizialas da la Confederaziun. Questa petiziun ha dentant er mobilisà ils aderents dal rg: ins ha publitgà in manifest, auturas ed auturs, studentas e students, artistas ed artists han reagi cun diversas accziuns e publicaziuns e schizunt da las valladas rumantschas han ins pudì udir vuschs che pretendevan da continuar cun il project rg. Il 1991 è vegnida fundada l'«Unìun Rumantsch Grischun» (URG) che s'engascha per la derasaziun da la lingua unifitgada ed edescha regularmain publicaziuns en rg (cudeschs da maletgs, litteratura, e.u.v.). Actualmain vegn discutada la dumonda, schebain ins duess anc mantegnair en vita quest'uniun che ha pers commembers en ils davos dus onns.

Per eruir l'acceptanza dal rg en la populaziun rumantscha ha il Chantun laschè realisà ina retschertga d'opiniun sin basa scientifica. Il 1994 ha la Regenza grischuna engaschè ina cumissiun d'elavurar la basa per ina tal'enquista e d'examinar alternativas pussaivlas al rg. Ella ha alura incarità l'institut Cultur prospectiv da Turitg da realisar la retschertga d'opiniun. 115 personas da lingua rumantscha en la vegliadetgna da 18 fin 80 onns, domiciliadas en il Grischun, èn vegnidas resguardadas tenor il princip da casualità.

«Simsalabim»: il Radio Rumantsch ha lantschè il 2003 in emprim disc compact cun paraulas en rumantsch grischun.

Il rg garantescha a la lingua rumantscha in preschientscha generala en las differentas domenas da la vita da mingtadi. Il rumantsch survegn qua tras in utilitat pratica.

Ils resultats ils pli impurtants dal rapport final èn il suandants:

1. Ina clera maioritad beneventescha ina lingua da scrittira cumainvla.
2. Il rg na chatta betg ina maioritad absoluta, el vegn dentant preferì cleramain a tut las variantas pussaivlas.
3. Il rg duai vegnir duvrà sco lingua complementara als idioms e – cuntrari p.ex. al tudestg da scrittira – sulettamain sco lingua da scrittira.

La gruppa da lavur engaschada da la Regenza ha survegnì alura l'incumbensa da valitar ils resultats da l'enquista e d'elavurar in concept cun mesiras concretas. A l'entschatta da fanadur 1996 ha la gruppa da lavur suttamess a la Regenza in rapport cun las recomandaziuns essenzialas per l'applicaziun dal rumantsch grischun en ils differents secturs chantunals (administraziun e scola) e sco lingua uffiziala da la Confederaziun.

A basa da las recomandaziuns da la gruppa da lavur ha la Regenza grischuna decidì ils 2-7-1996 da dar al rg il status da lingua uffiziala dal Chantun, da rediger il Cudesch da dretg mo pli en rg e da permetter emprovas da scola en rg (p.ex. en vischnancas al cunfin linguistic) che pon dar scleriment davart l'ulteriur proceder.

Ils 21-8-1996 ha il Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient decidì che las dumondas areguard «rumantsch grischun en scola» duain vegnir elavuradas en il rom d'in project da pliras fasas. Ils 5-12-1997 ha la Regenza engaschè ina gruppa da concept (concept Haltiner) ch'ha preschentà a la fin da zercladur 1999 propostas concretas. Tenor quellas dueva il rg vegnir introducì a moda discreta, surtut en la scola primara, nua ch'ìls idioms sajan la basa linguistica e nua ch'ìl rg possa tut il pli vegnir intermedià en maniera passiva. En las scolas medias e professiunalas duai il rg survegnir ina muntada pli gronda.

Ils 28-4-1998 han proponì il cussegl scola e la suprastanza communal da Vaz (vischnanca rumantscha cun scola primara tudestga) al Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient in'emprova da scola cun rg sco segunda lingua en las classas primaras ed en la scolina. Ils 10-7-1998 ha la Regenza acceptà questa emprova da scola. Il matg 1999 ha ella pussibilità a tut las scolas cun scola fundamentala tudestga d'introducir il rg sco segunda lingua en la scola primara.

Suenter la midada dal millenni èn alura sa precipitads ils eveniments:

- Il schaner 2001 ha laschè stampar la Regenza ils novs attestats per las scolas rumantschas en rg.
- Ils 10-6-2001 ha acceptà il pievel grischun ina revisiun da l'art. 23 da la Lescha davart l'adiever dals dretgs politics. Cun quai succeda l'entira correspundenza uffiziala tranter il Chantun e la Rumantschia en l'avegnir en rg. La populaziun rumantscha po dentant sa drizzar vinavant en ses idiom al Chantun, ed era las vischnancas na ston betg remplazzar ils idioms tras il rg.
- L'october 2002 ha decidì la radunanza da delegadas e delegads da la LR d'intensifitgar la promozion e la derasaziun dal rg sco lingua da scrittira surregionala e d'introducir quella a media e lunga vista en las scolas rumantschas.
- La stad 2003 ha decidì il Cussegl grond dal chantun Grischun en il rom d'in pachet da spargn d'edir meds d'instrucziun rumantschs be pli en rg a partir dal 2005 (cf. www.gr.ch). La Regenza ha incumbensà il Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient d'instradar ils pass correspundents. Questa decisiun ha provocà protestas vehementas da vart da la magistraglia e da la politica e cultura regiunala (cussegls communal, cussegls da scola, deputads al Cussegl grond, unions da lingua e da cultura, corporaziuns regiunalas). Differentas intervenziuns pretendan da la Regenza gri-

- schuna in cler concept per l'introducziun dal rg en scola. Ils 22-11-2003 ha engaschè la Regenza ina grupp da lavur d'elavurar in tal concept per l'introducziun successiva dal rg en scola. Ils idioms duain vinavant giugar ina rolla impurtanta: sco linguas da litteratura, sco linguas da la cultura tradiziunala, sco linguas discurridas e sco linguas per l'identificaziun regionala. L'urari da la Regenza sa preschenta sco suonda: emprimas lavurs da planisaziun il 2004, concept da detagl, furmaziun dal cader e da la magistraglia il 2005, introducziun dal rg en las emprimas classas primaras en regiuns da pionier il 2007, cumenzament da l'alfabetisaziun en rg en tut las emprimas classas il 2010.
- Il mars 2004 ha alura er la PCD giuvna Surselva cumbatti l'introducziun dal rg en scola: en ina petiziun pretenda ella che las vischnancas grischunas cun scola fundamentala rumantscha duain pudair decider en ina votaziun consultativa, schebain il rg duess daventar la lingua da scola fin il pli tard l'onn 2010. Pliras vischnancas sco Sumvitg (cunter) e Luven (per) en Surselva e La Punt-Chamuesch (cunter) en l'Engiadina han gia fatg diever da quella pussaivladad. Tenor il dretg federal n'han dentant talas votaziuns consultativas nagina valur legala. Diversas vischnancas han er premdi l'ocasiun da determinar uffizialmain l'adiever da l'idiom regiunal en scola. En l'Engiadin'Ota, per exempel, han Segl e Samedan modifitgà en ina votaziun communal lur constituiun che fixescha uss expressivamain il puter ed il tudestg sco linguas d'instrucziun en las scolas communalas.
 - Tenor ina petiziun ch'è vegnida sutscritta il zercladur 2004 da bunamain tut las vischnancas da l'Engiadina sco er da Valchava en Val Müstair e da l'«Uniu dals Grischs» duai la Regenza tschertgar soluziuns flexiblas che resguardan las situaziuns differentas dal rumantsch e che garanteschan che l'introducziun dal rg en scola na periclitgeschia betg il rumantsch.
 - Il zercladur 2004 è er la Lia Rumantscha s'exprimida publicamain davart il tema rg en scola. Ella pretenda d'introducir il rg en scola «uschè svelto sco pussaivel, ma bain preparà»; ella pretenda dentant a medem temp er dal Chantun professionalitad e sensibilitad en la fasa da concept e l'integraziun da tut las gruppas d'interess, sco la magistraglia, las autoritads da scola, ils geniturs e las uniuns da lingua e cultura, en las decisiuns finalas. Ins stoppia ultra da quai dar al project il temp necessari per far ils pass da standardisaziun necessaris en vista ad in'introducziun dal rg en scola, da famigliarisar la populaziun cun il rg, d'elavurar buns meds d'instrucziun e da scolar las magistras ed ils magisters en rg. Projects da pilot regiunals e communalas, accompagnads professunalmain ed validads a moda scientifica, duain preceder l'introducziun integrala definitiva dal rg en las scolas primaras. La rolla dals idioms e dal rg duai vegnir determinada cleramain. En pli duain las differenzas sociolinguisticas en las regiuns vegnir respectadas.
 - Ils 14-6-2004 èn s'exprimidats 180 personalitads rumantschas da la scienza, da la cultura e da la furmaziun en ina brev averta a la Regenza grischuna cunter in'introducziun integrala dal rg en scola a partir dal 2010 (cf. «Südostschweiz» dals 12-6-2004; «La Quotidiana» dals 15-6-2004). Ils auturs da la brev pretendan da la Regenza da desister d'ina introducziun activa dal rg sco lingua da scola. Ina tala politica da linguas saja faussa e donnegeschia tant als idioms sco er al rg.
 - En ina seduta dals 20-6-2004 ha er la grupp rumantscha dal Cussegl grond dal chantun Grischun (var 40 commembers) sustegnì ina soluziun pragmatica per la dumonda rg en scola en il senn da la posiziun da la LR. La primavaira 2003 aveva envidà la Lia Rumantscha las autoritads da scola da la Val Müstair sco er da Domat e da Trin (Sutselva) d'annunziar al Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient lur interess per in'emprova da scola cun rg. La «Corporaziun regionala Val Müstair» (magistraglia, cussegl scola e presidents da vischnanca da la Val Müstair) ha dumandà ils 8-10-2003 la permissiun per ina tala emprova ed incumbensà la LR d'elavurar in concept. En con-

sequenza da la resistenza massiva da vart da la magistraglia e da la politica regionala ha il Departament d'educaziun dumandà ils 12-12-2003 ils represchentants da la Val Müstair da spetgar cun l'introducziun dal rg en lur scolas fin che la fasa da planisaziun e da preparaziun è terminada (2007). Già l'october 2002 ha la vischnanca da Ziràn (Val Schons) approvà l'introducziun dal rg al stgalim superiur da la scola populara, e quai sco emprima vischnanca rumantscha

Il rumantsch grischun en il context europeic

La standardisaziun da linguas è dapi in pèr decennis in rom impurtant da la linguistica, entant che la normalisaziun da la situaziun linguistica e l'adiever d'ina lingua èn temas decisivs da la sociolinguistica. Suentar esser stada focusada ditg sin ils pajais en svilup, sa concentrescha la perscrutaziun dals process da standardisaziun e da normalisaziun adina dapli er sin l'Europa.

La LR ha basà sia planisaziun da lingua da bell'entschatta sin las metodos ed ils process cumprovads da la planisaziun linguistica moderna. Ella participescha regularmain a colloquis ed a congress internaziunals che tematiseschan la standardisaziun linguistica (p.ex. il 2002 ad Urtjèi/Dolomitas, organisà da l'Istitut Cultural Ladin/SPELL) u organisescha senza tals inscuters (p.ex. il 1991 a Cuira/Parpan en collavuraziun cun la cumissiun naziunala da l'UNESCO, vesair Lüdi 1994; il 1998 a Cuira en collavuraziun cun l'Uniun svizra per linguistica applitgada/USLA, vesair Dazzi/Mondada 1999). Quest barat d'experientschas è impurtant. El mussa ch'il rumantsch n'è insumma betg sulet, sch'i va per dumondas da standardisaziun e porta a las minoritads linguisticas novas enconuschientschas nizzaiavas gist en la derasaziun d'ina lingua da scrittira surregionala.

Litt: Darms, G., Sprachnormierung und Standardsprache, in: Holtus, G. et al., LRL, 3 (1989), 827–53; Darms, G./Dazzi, A.-A. et al.: Pledari Grond, Cuira 1993; Dazzi, A.-A./Gross, M./Mondada, L. (Hrsg.), Minderheitensprachen im Kontext, Bd. 1, 69/1, 1999; Decurtins, A., Die Bestrebungen zur schriftsprachlichen Vereinheitlichung der bündnerromanischen Idiome, in: Romanica Raetica 8 (1993), 341–63; Gloor, H. et al., Fünf Idiome – eine Schriftsprache? Die Frage einer gemeinsamen Schriftsprache im Urteil der romanischen Bevölkerung, 1996; Iliescu, M./Plangg, G.A./Videsott, P. (Hrsg.), Die vielfältige Romania, Gs. für Heinrich Schmid (1921–1999), 2001; Lüdi, G. (Hrsg.), Sprachstandardisierung, 12. Kolloquium der SAGW, 1994; Schmid, H., Richtlinien für die Gestaltung einer gesamtbündnerromanischen Schriftsprache RG, 1982; Schmid, H., Eine einheitliche Schriftsprache: Luxus oder Notwendigkeit?, 1982; Solèr, C., Minderheitssprachen und ihre Verschriftlichung – Das Rätoromanische, in: BJB 2004.